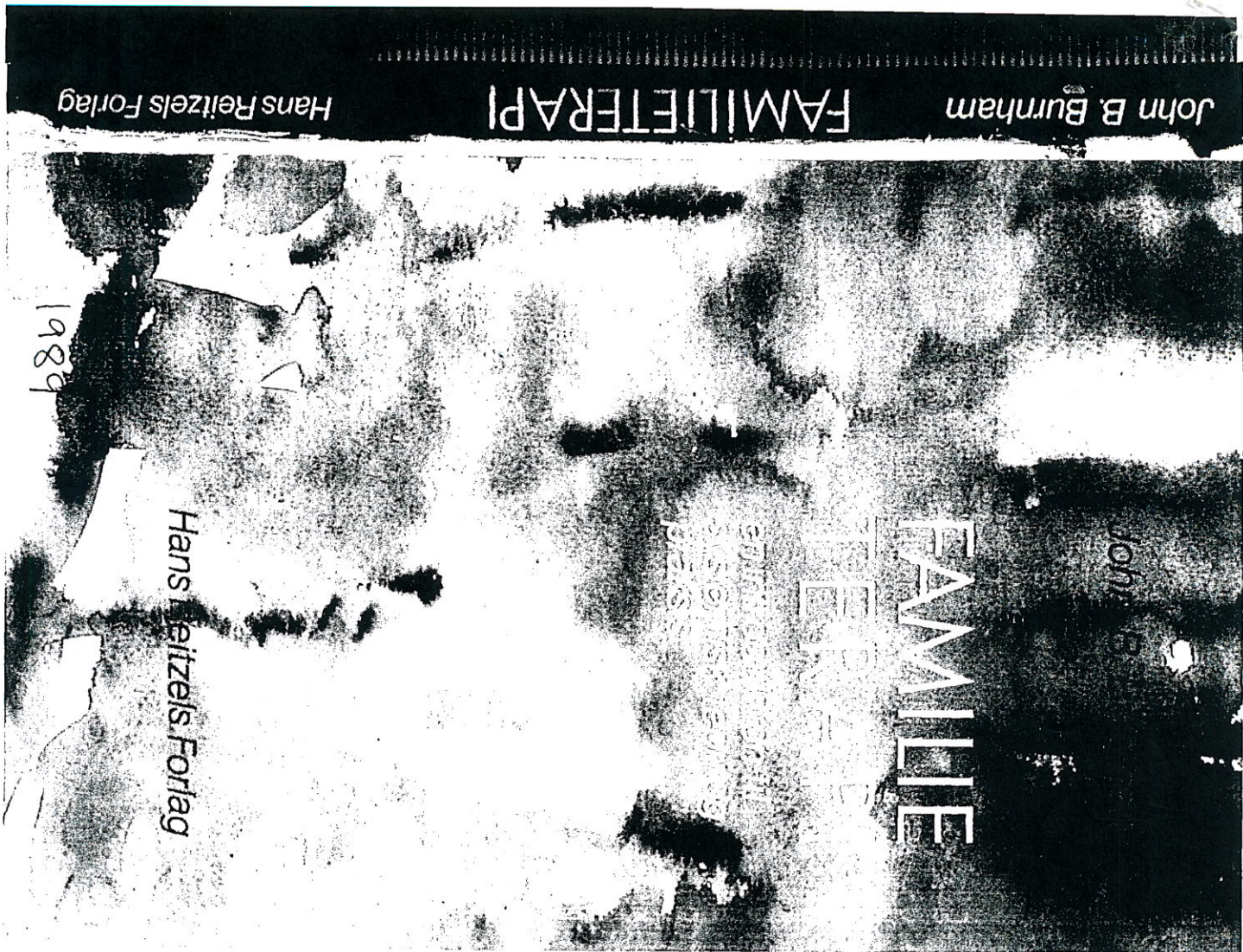

2. Overgange

Man kan systematisere informationer om en familie med henblik på at afdække mønstrene i de forskellige relationer og, hvad der er endnu vigtigere, forandringer i disse mønstre. Ved at fremstille familiens relationer grafisk i form af et stamtræ bliver man i stand til at analysere det aktuelle problem ved hjælp af begrebet overgangsstrukturer.

Stamtræet (genogrammet)

Anvendelsen af stamtræet som et diagram over familiens relationer er af stor betydning i familierterapien. Carter og McGoldrick (1980) giver Murray Bowen æren for at have udviklet dette som et klinisk nyttigt redskab til at indsamle, ordne og bevare information. Relationsmønstre af den art som blev beskrevet i forrige kapitel kan fremstilles i diagramform. Terapeuten kan anvende genogrammet som et redskab i sin planlægning, som en terapeutisk teknik under et møde med familien og som en måde at undersøge et individs oprindelige familiemæssige tilhørsforhold i en støttegruppe. Genogrammet kan indskrænkes til kun at omfatte familiemedlemmer eller kan udvides til også at omfatte andre, måske mere betydningsfulde personer som naboer, venner eller professionelle hjælpere. Det kan bruges i mange forskellige sammenhænge og vil lette overgangen til en arbejdsmetode, der ser symptomerne i sammenhæng med udviklingen i familiens indbyrdes relationer. Et genogram har den store fordel, at det indeholder den tilgængelige information og viser, hvad terapeuten iøvrigt har brug for at vide. Anvendt rigtigt kan det belyse mønstre og temaer, som har optrådt i familien gennem flere generationer, mønstre som måske stadig har indflydelse på den aktuelle interaktion. Man kan endvidere i genogrammet gøre optegnelser med angivelse af dataer for vigtige begivenheder af afgørende betydning for udformning

af relationerne i familien og for dens forhold til omverdenen, f.eks. fødsler, dødsfald, møder, forlovelser, ægteskaber, separationer, skilsmisser, katastrofer og lykkelige begivenheder.

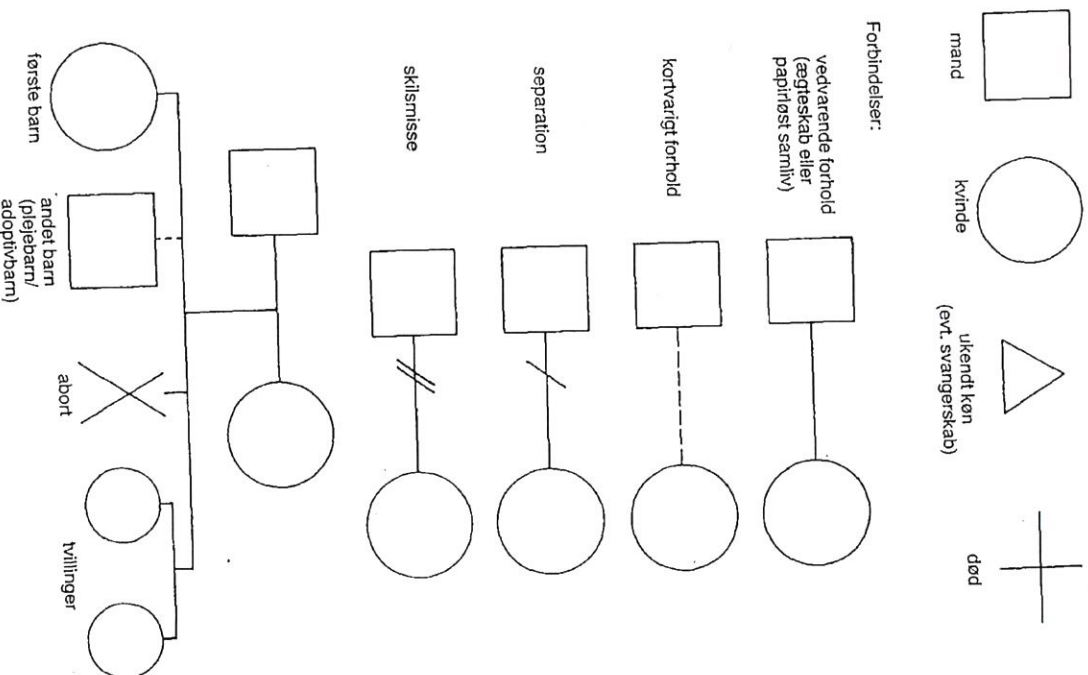
I dette perspektiv vil man se, at de problemer, som individer eller par frembyder, indgår som dele af en større helhed. Denne bredere synsvinkel vil øge valgmulighederne, når det gælder terapeutisk intervention. F.eks. kan genogrammet hjælpe en til at anskue et hypotigt forekommende problem hos en bestemt person eller et bestemt par som værende i overensstemmelse med visse regelmæssigt optrædende begivenheder i andre dele af systemet. Terapeuten har derfor valget mellem at intervenere på det ene eller på begge niveauer: individet og hele familien. Det betyder, at problemet set i dets sociale sammenhæng tackles ved hjælp af analyse og intervention.

GRUNDSTRUKTUREN I ET GENOGRAM

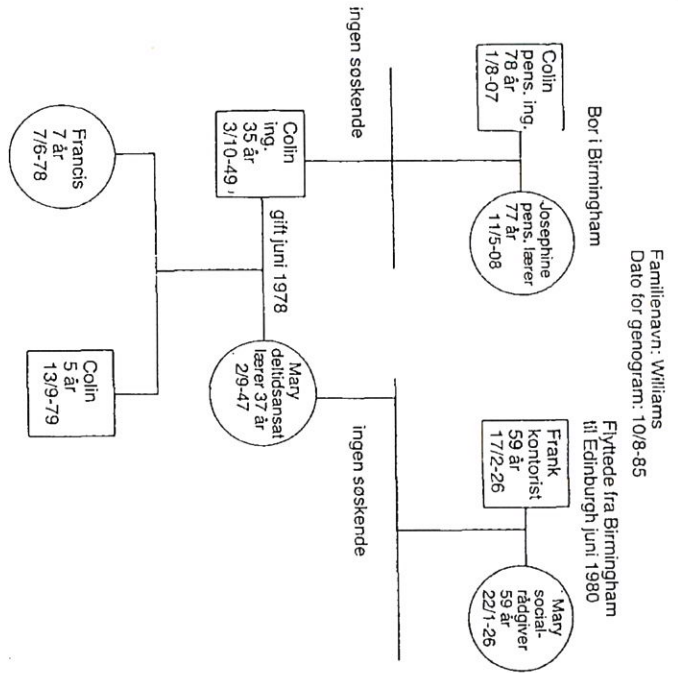
Et komplet genogram bør indeholde: 1) navn og alder på alle familiedlemmer; 2) dato for fødsel, ægteskab, separation, skilsmisse, dødsfald og andre betydningsfulde begivenheder; 3) angivelse med datoer af erhverv, bopæl, sygdom og andre forandringer i livsforløbet; 4) oplysning om tre eller flere generationer. Ud fra denne grundstruktur og på grundlag af begreber om relationer samt med en vis opfindsomhed er det muligt at lave et sådant diagram over de fleste af de familier, som kommer til terapi (se figur 4). Nu til dags vil skilsmisse, nyt ægteskab, adoption, tagen børn i pleje og nye samlivsformer kunne gøre analysen af visse familiestrukturer meget udviklet. I en yderst præcis og nyttig form vil genogrammet give en komplet oversigt over familiekonstellationen. I en observationsafdeling fandt man, at genogrammet kunne erstatte adskillige skrøve siders social familieanamnese (O'Brien 1984). To eksempler på information om familier gives i figurene 5 og 6. Når det drejer sig om en familie med små børn, vil de fleste terapeuter begynde med kernefamilien. Efterhånden kan man så tilføje bedsteførelde og andre betydningsfulde personer som venner, naboer eller professionelle hjælpere.

Den familie, der fremstilles i figur 5, kan beskrives som en intakt familie. Parterne blev 35 og 37 år gamle gift i 1978. Der har ikke været separation eller skilsmisse. De to børn, en pige på 7 år og en dreng på 5, er forældrenes biologiske børn. Bedsteforældrene lever alle. Bedsteforældrene på mødre side bor i Edinburgh, mens bedsteforæl-

Figur 4. Genogramsymboler

Figur 5

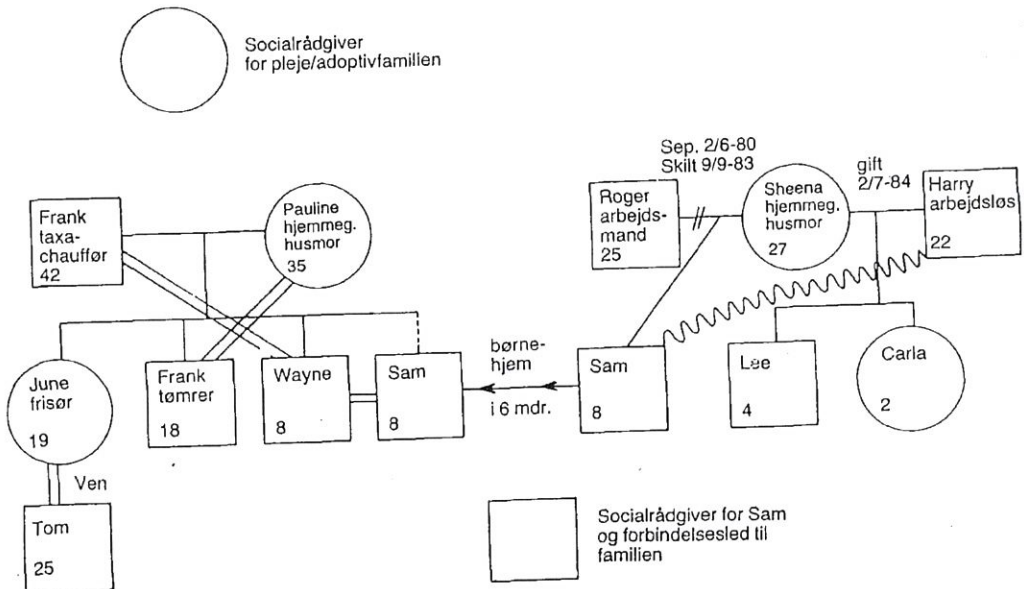

drene på fædrene side bor i Birmingham, kernefamiliens hjemby. Selv hvor man har skrevet en længere, traditionel redegørelse for familiens relationer, vil der være mere og lettere tilgængelig information i genogrammet. De familier, som henvender sig om hjælp, er ikke altid så lige til som denne.

Figur 6 viser et mere komplekst billede med symboler på forskellige familieforhold. Det fremstiller en intakt familie, som har adopteret et barn. Moderen og faderen er henholdsvis 35 og 42 år. Der er fire børn: en pige på 19, en dreng på 18, en dreng på 8 og plejebarnet (Sam), også 8 år gammelt. Sam var ældste barn i sin oprindelige familie, men deler nu yngstepladsen i plejefamilien. Han opholdt sig i et kommunalt børnehjem, før han kom i pleje med henblik på adoption. Han forlod sin egen familie efter at stedfaderen havde slået ham og fortalt, at han var uønsket. I den foreliggende familie er der et nært forhold mellem moderen og den ældste søn og mellem faderen og den yngste. Datteren er forlovet, og hendes ven er ofte på besøg.

Familienavn: McDonald/Murray
Dato for genogram: 10/8-85

Figur 6

De to 8-årige drenge er gode kammerater og er begyndt at skabe problemer for forældrene. To socialrådgivere er involveret i sagen, den ene for plejebarnet og den anden for familien.

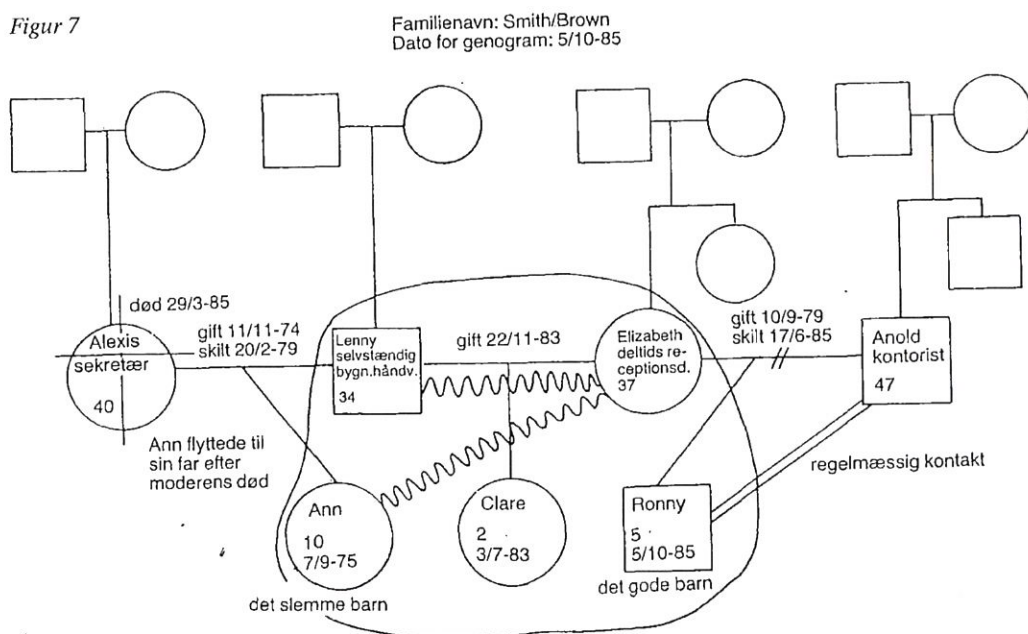
Øvelse 2.1

Begynd med at fortolke genogrammet i figur 7 og giv en beskrivelse af familieforholdene. Prøv at påpege manglende, men nyttig information.

Forslag

Denne familiestruktur kan beskrives som 'blandet' eller 'rekonstitueret'. Udtrykket stedfamilie kunne også anvendes. Der er tale om en type familie, hvor der er børn fra den ene eller begge ægtefælles tidligere ægteskaber. Genogrammet viser, fra hvilke forbindelser børnene stammer, hvornår de pågældende forhold er bragt til ophør samt anden relevant oplysning. Hvis vi ser på bedsteforældrenes generation, er der nu otte personer, som børn og forældre skal forholde sig til. Genogrammet viser endvidere, at der er tre børn, det ene er hans, det andet hendes og det tredje deres fælles. Kvinden har tidligere været gift med en ti år ældre mand og er nu gift med en mand, der er tre år yngre end hun. Manden var tidligere gift med en seks år ældre kvinde. I henvisningen stod der, at Ann (faderens datter) opførte sig uansvarligt og voldte forældrene bekymring. Ved et indledende interview opnåedes følgende oplysninger, anskueliggjort ved symboler, der viser konflikt mellem Ann og stedmoderen, og mellem mand og kone efter at Ann var flyttet ind. Konens søn opfattes som det gode barn sammenlignet med Ann og synes at danne koalition med sin moder og imod Ann. Der består således et komplementært forhold (godt barn/dårligt barn) mellem de to stedsøskende og et symmetrisk forhold mellem forældrene. Faderen synes trianguleret mellem sin kone og sin datter. Vi kender ikke deres fælles barns status i familien, ej heller den øvrige families syn på situationen. Der synes at være behov for yderligere undersøgelser af disse emner ved fremtidige møder under det fortsatte arbejde med hele familien og dens enkelmedlemmer.

Genogrammet afspejler således mange oplysninger om de indbyr-

des familieforhold, oplysninger det ville kræve mange tekstinier at beskrive. Der kan naturligvis laves flere forskellige fortolkninger. Brug eventuelt lidt tid på dette problem, inden du læser videre. Næste trin består i en analyse af, hvorledes relationerne i familien har ændret sig gennem tiden og en undersøgelse af, hvordan symptomer kan knyttes til »overgange« i familiens liv. Det begreb, som interaktionsterapeut bruger, er familiens livscyklus.

Familiens livscyklus

Autoriteter som Erik Erikson (1979) anbefaler en livsforløbsanalyse som model for terapeuter og forskere, der arbejder med individer. Teoretikere inden for familierapien har på samme måde udviklet et tidsskema til analyse af informationer om familien. Haley (1973) og Dare (1979) skitserer normative veje gennem familiens livscyklus, mens Gorell Barnes (1984) undersøger almindelige variationer som f.eks. separation, skilsmisse, enlige forældre og stedfamilier. Man finder en grundig gennemgang i *The Family Life Cycle: A Framework for Family Therapy*, redigeret af Carter og McGoldrick (1980).

Denne model fremhæver udviklingen af familierelationerne gennem tiden. Ændringer for ét individ vil nødvendigvis medføre forandringer i nogle relationer og give mulighed for forandringer i andre. F.eks. vil en piges overgang til pubertet og voksenstatus være en betydningfuld begivenhed i hendes personlige udvikling. Den kan samtidig forstyrre den herskende stabilitet og udløse en gennemgribende rekonstruktion af familiens relationer.

Moderen i en familie, der var henvist til terapi, beskrev sin oplevelse af datterens pubertetsperiode således:

»Det var som om en krigersk fremmed person havde taget ophold i vort hus. Fra den ene dag til den anden syntes tingene ændret. Tidligere ville hun gerne gå med mig i forretninger, så jeg kunne hjælpe hende med at vælge tøj, men nu begyndte vi at skændes. Hun ønskede ikke gode råd fra mig, sagde at jeg var for gammel-dags. Jeg vidste ikke rigtig, hvad jeg skulle stille op med mig selv. Hun sagde, at hun hellere ville være sammen med sine venner og bad mig spørge sin far, om han ikke kunne invitere mig ud noget mere. Jeg har aldrig sat særlig pris på mine venner eller min mand;

jeg tror, at hun var mit livs centrum. Men jeg må nok se i øjnene, at det er anderledes nu. Måske er det ikke for sent at gøre noget ved vort ægteskab.«

Datterens krigerskhed og moderens ensomhedsfølelse kan ses som aspekter i den ændrede definition af deres indbyrdes relation og som tegn på behov for forandring i andre relationer. Der sker et skift fra komplementaritet til symmetri og fra overtrothed til underinvolvering. Denne forandring kunne medføre ændringer i andre forhold. Selv om overgangen ville blive smertelig, kunne den klares med godt resultat. Forældrene kunne muligvis genopdage deres indbyrdes forhold gennem en bevægelse fra underinvolvering til nærhed, og moderen kunne finde nye interesser. Pigen og forældrene ville have mulighed for at udvikle et nyt, men stadig nært forhold. En anden mulighed er, som vi skal se senere i dette tilfælde, at et af familiemedlemmerne udvikler symptomer.

Overgangsstadier i familierelationer

Alle familiesystemer vil møde vanskeligheder, når de skal klare et overgangsstadium. Undertiden vil et familiemedlem ved sådanne knudepunkter i familiens liv udvikle et problem eller et symptom, der kræver professionel hjælp. Interaktionsterapeuter som Haley (1973), Minuchin (1974) og Palazzoli et al. (1978) undersøger symptomet i lyset af overgangsstadiers indvirkning på familierelationerne. Minuchin (1974) mener, at den manglende evne til at løse konflikter forhindrer et familiesystem i at klare sådanne overgange med held. Det forøger sandsynligheden for, at symptomatisk adfærd anvendes som et forsøg på at løse vanskelighederne i forbindelse med overgangsstadier.

Tag f.eks. den familie, hvis epistemologi omfattede en fast forbindelse mellem uenighed og tragiske konsekvenser. Denne anskuelse manifesterede sig i form af familiereglen »fred for enhver pris«, som forbød uoverensstemmelser og fremelskede en slags pseudoharmoni. Den ældste søn giftede sig med en pige, hvis familie kunne lide et forfriskende skænderi. Denne forskel mellem de to parter øgede muligheden for uoverensstemmelser. Mandens løsning bestod i et forsøg på at trække sig ud af ethvert skænderi og ringe til sin mor, som

bekræftede, at det var rigtigt af ham ikke at inkludere sig i skænderi og forskrede ham om, at alt ville ordne sig, hvis han gik en tur og lod sine kone falde til ro. Omvendt var konen overbevist om, at alt kunne klare sig ved at rense luften med et godt skænderi. Hun blev i tiltagende grad frustreret og påståelig og begyndte til sidst at drikke voldsomt. Det overbeviste manden yderligere om, at han måtte undgå skænderier. Dette par manglede således evnen til konfliktløsning. Symptomerne, dvs. mandens trækken sig tilbage og kvindens drikkeri, var forsøg på at løse den vanskelighed, der opstod i overgangsfasen, hvor de hver især lagde distance til deres oprindelige familie og indgik i deres eget parforhold.

Stabilitet og evnen til forandring

Siden Speers artikel (1970) har det været erkendt, at tendensen til stabilitet og evnen til forandring begge er vigtige aspekter i et fungerende familiesystem. Tendensen mod stabilitet kendes som homøostase og har til opgave at beskytte familien mod kaos og opløsning. Evnen til forandring giver familien mulighed for at finde et nyt mønster, der passer til ændrede omstændigheder.

STABILITET (HOMØOSTASE)

Mellem overgangstidspunkter i familiens udvikling vil der optræde interaktionsmønstre, som er tilbagevendende, bekendte og forudsigelige. Sådanne processer vil være i overensstemmelse med det epistemologiske system og den aktuelle definition af forholdene. Det gælder både ukomplicerede og problematiske mønstre. Selv katastrofer kan være forudsigelige. På den måde lærer familiemedlemmerne hver især, hvordan andre reagerer i forskellige situationer. Det giver deres liv mening og giver dem mulighed for at planlægge deres liv.

I en periode med stabilitet vil der være en række accepterede former for adfærd, som er tilladte inden for et givet mønster. Grænserne for en sådan acceptabel adfærd kan være snævre og stive eller rummelige og fleksible. Hvis grænserne overskrides, vil det i reglen afstedkomme reaktioner, der tjener til at fastholde stabiliteten. Lige-

som en linedanser til stadighed må justere sin stilling for at bevare balancen, må familien foretage forandringer for at bevare sin balance. Forældrene til en stor pige vil muligvis tolerere, at hun kommer sent hjem om aftenen, idet de betragter en sådan adfærd som et naturligt problem i opdragelsen af unge piger. De bryder sig ikke om det, men finder det stadig inden for det acceptable. Hvis hun imidlertid tilbringer natten uden tilladelse og således overskrider familiemønstrets grænser, får hun måske udgangsforbud i to uger og bringes dermed i overensstemmelse med familiemønstret. I systemorien kendes denne proces som negativ feedback, der har til formål at formindske afvigelser fra den gældende norm og reetablere homøostasen. Når pigen idømmes udgangsforbud af forældrene har dette en homøostatisk funktion.

På et eller andet tidspunkt må disse grænser imidlertid ændres radikalt for at bane vej for en ny fase, når ændringer ikke længere kan imødegås med de hidtil gældende regler.

FORANDRING (MORFOGENESE)

I en evolutionær familiemodel anses forandring for uundgåelig. I enhver overgangsfase vil der være mulighed for og tendens til radikale forsøg på at finde nye måder at opføre sig på og anskue verden på. Under sådanne omstændigheder kan definitionen af relationerne undergå vigtige forandringer. Sådanne perioder kan karakteriseres som positiv feedback, der opmuntrer til at bryde hidtil gældende normer og finde nye. Familien går ind i en periode, hvor kendte, trygge og afprøvede mønstre tilintetgøres og nye udformes. Den eksisterende balance fortrykkes og en ny skal findes.

Balancen mellem stabilitet og forandring

Trofasthed mod fortiden og trygt for fremtiden vil gøre sådanne overgangsfaser på en gang sørgelige og spændende. Ofte vil familiemedlemmernes holdninger over for forandring være forskellige på et følelsesmæssigt, pragmatisk og æstetisk niveau. Jo større forskelle der er mellem familiemedlemmernes holdning over for forandring, des større vil sandsynligheden for vanskeligheder i overgangsfasen

være. Uoverensstemmelser og forskelligheder er uundgåelige i menneskelige relationer. Intolerance over for sådanne forskelle fører til konflikt. Når en sådan konflikt kommer for voldsomt til udtryk eller manifesterer sig i det skjulte, vil vanskelighederne øges og kræve professionel assistance.

Symptomdannelse

I den systemiske terapi opfatter man symptomet som noget der opstår i overgangsfasen og tjener den homøostatiske funktion: at forhindre forandring i familien. Af forskellige grunde, særegne for de begrænsninger, der kendetegner familiens fremherskende organisationsmønstre og epistemologiske system, vil familiemedlemmerne ofte være ude af stand til eller uvillige til at klare vanskeligheden åbent. Symptomet vil ofte forsinke, vende op og ned på eller skabe den omdefinition af forholdene, der foregår i overgangsfasen. I det tidligere anførte tilfælde i forbindelse med en piges pubertet, udviklede moderen symptomer på agorafobi. Dette symptom havde adskillige virkninger:

1. Datteren opgav i vid udstrækning sin selvstændighed. Hun holdt op at besøge sine venner for at være hos moderen. Hun begyndte atter at tage moderen med ud at handle, eftersom hun var den eneste, som moderen kunne føle sig tryk sammen med. Dertil kom, at den psykolog, som forsøgte at behandle moderens angstsymptomer, inddrog datteren i moderens behandlingsprogram.
2. Forældrene var begyndt at genetablere deres ægteskab og skændtes derfor mere. Men da mor og datter atter kom til at stå hinanden nær, holdt dette op, og faderen indtog sin vanlige distancerende position i familien.
3. Datteren afbrød et forhold til en ven, fordi hun mente, at det var ved at blive for alvorligt. Hun behøvede ikke længere at spekulere på, om hun skulle gå i seng med ham, hvilken form for svangerskabsbeskyttelse hun skulle anvende osv. Alle sådanne vanskelige spørgsmål i forbindelse med det at blive kvinde kunne udsættes, til moderen havde fået det bedre.

Dette korte eksempel skal vise, hvorledes et symptom kan tolkes som et forsøg på at gennedføre den hidtidige definition af relationerne eller genoprette den hidtidige familiestruktur. Den homøostatiske funktion tjener hele familien, ikke blot symptomføreren. Mønstrer vendte tilbage til det oprindelige. Imidlertid kan symptomer, der tjener til forsøg på problemløsning i forbindelse med udvikling, kun være midlertidige, da forandring er uundgåelig. Systemiske terapeuter vil typisk anvende familiestamtræet til at identificere overgangsstadier. Det vil lette erkendelsen af, at problemet er et forsøg på at komme gennem en udviklingsfase.

Overgangsstadier

Et overgangsstadium nås, når der optræder en situation, der nødvendiggør en genforhandling og redefinition af familiemønstrer. En sådan situation kan opstå inden for eller uden for systemet. Overgangsstadierne varierer mht. tidspunkt og omfang i overensstemmelse med faktorer som etnisk kultur, lokale skikke og familiens livsstil.

I stedet for at forsøge at dømme forskellige forandringer som værende normale eller abnorme, kan man ansue overgangsstadier fra tre forskellige, men indbyrdes forbundne synsvinkler: udløsende faktorer, tidspunkt og forandringens omfang. I mange tilfælde udløses en forandring i familiesystemet ved at folk træder ind i systemet eller forlader systemet eller udvikler sig. Sådanne udløsende faktorer kan optræde forventet eller uventet.

UDLØSENDE FAKTORER

Der findes mange begivenheder eller problemer, der kan tvinge et familiesystem til at ændre sit nuværende relationsmønster. De kan beskrives på mange måder. Der er tre hovedgrupper:

Dannelse af nye forhold

To eller flere personer kan beslutte at indgå i et fast forhold. Denne proces er beskrevet i forrige kapitel.

Systemet bliver mindre

Noget eller nogen mistes eller forlader forholdet eller viser tegn på at ville forlade det. Det kan ske tvunget af omstændighederne, frivilligt eller på grund af dødsfald. I den systemiske terapi betyder det at forlade ikke blot et tab og måske lidelse, men indebærer også en reorganisering- eller omdefinitionsproces. Mænd om de forsvundne spiller en væsentlig rolle i denne proces. Dødsfald, skilsmisse, fængsling, anbringelse på plejehjem, arbejde langt fra hjemmet, ægteskab, optagelse på universitet er eksempler på tab. Somme tider kan et tab indvarsle et systems desintegration.

Systemet bliver større

En person eller noget andet træder ind i et eksisterende forhold. Den pragmatiske virkning af en sådan begivenhed er, at det eksisterende hierarki og de eksisterende alliancer må afstemmes for at gøre plads til den nyankomne. Om det er godt, beror blandt andet på den hastighed, hvormed forholdet forventes at tilpasse sig for at kunne indoptage den nye information. Stedforældre (se figur 7), spædbørn, kærestere, en bestefar eller bedstemor der flytter ind, er eksempler på sådanne udløsende faktorer. I familiens livsforløb optræder sådanne begivenheder sjældent alene. F. eks. kan det at en person rejser måske udløses af, at en anden er ankommet, eller dannelsen af en relation skyldes måske, at en anden er gået i stykker.

TIDSPUNKT

Disse udløsende faktorer kan være ventede eller indtræffe uventet.

Forventede faktorer

Forventede faktorer er sådanne ændringer, som enhver familie må imødesee på bestemte tidspunkter i familiens evolution. De kan kortlægges som en del af fremtiden. Forandringer, der skyldes fysiologisk udvikling eller traditionelle kulturelle eller familiære mønstre, falder i denne kategori.

Fysiologisk udvikling: Fødsel, opvækst, pubertet og aldring vil til stadighed medføre et behov for at redefinere relationer ved at regulere afstanden mellem mennesker. Et barn vil således med tiden udvikle stedse større færdigheder, der tillader det selv at varetage opgaver,

som tidligere blev klarer af andre. På den måde ændres relationen mellem barnet og de andre. De mennesker, der har taget sig af barnet, bliver således frigjort fra denne opgave og kan vende sig mod andre interesser eller andre mennesker for at udfylde dette tomrum. Når et menneske aldrer og dermed bliver mere sårbart, vil dets selvstændighed og uafhængighed aftage og ofte medføre forandringer af livsforhold og føre til tiltagende afhængighed af andre (familie eller professionelle).

Kulturmønstre: Socialt foreskrevne begivenheder som det at komme i skole, komme ud af skolen, modtage højere undervisning, gå ud i arbejdslivet, blive pensioneret, forlade hjemmet, blive gift, vil også medføre ændringer i familieforholdene. Alle børn i vor kultur kommer i skole, når de er mellem 5 og 7 år. Denne skik er lovfæstet og på den måde er ændringen i forholdet mellem barn og familie et dikteret fra en udenforstående institution. Der sker en fundamental ændring i henseende til nærhed/distance i barnets forhold til familien.

Forventede overgange i familieforhold er forudsigelige i tid og kan derfor planlægges, ja, endog indøves. Etniske grupper har specielle ritualer som jødernes 'bar mitzva' eller irednes 'wake', der letter overgangsfaserne i forbindelse med opvækst og død. Større overgange kan indøves, som når forældre og børn forbereder sig på, at barnet skal i skole, ved at barnet i stadig flere timer anbringes i børnehave eller i selskab med andre voksne. Ægtefæller, som gør sig umage for at bevare et godt indbyrdes forhold i den periode, hvor de har mindre børn, har større muligheder for en heldig tilpasning i den nye situation, der opstår, når barnet skal hjemmefra. Her demonstreres familiensystemets fleksibilitet og evne til at mindske den forvirring og sorg, der ofte indtræder i overgangsfaser.

Sådanne begivenheder er udtryk for kulturspecifikke regler, f. eks. at børn skal selvstændiggøres i forholdet til deres forældre. Hvis en families regelsæt afviger herfra, f. eks. således at barnet bør tilbringe al sin tid sammen med forældrene eller omvendt, vil sådanne overgange sandsynligvis blive vanskelige.

Familiedreiebogen: Hver familie har sine specielle regler og ritualer, som styrer overgangen i de forskellige relationers livscyklus. Familie-dreiebogens regler kan være direkte eller underforståede. F. eks. kan en familie gennem generationer have efterlevet den regel, at den dat-

ter, der ikke bliver gift, forventes at opgive sine egne personlige planer for at tage sig af forældrene i deres alderdom.

Det biologiske, kulturelle og familiemæssige niveau udelukker ikke hinanden, og der er interaktion mellem dem. Jo større kongruens, der hersker mellem de forskellige niveauer, des glattere vil overgangen foregå og omvendt.

Uventede faktorer

Stadier af denne art udløses af begivenheder, der ikke indgår i familiens skema over forudsete begivenheder. De kan ikke tidsmæssigt forudsiges, og man kan derfor ikke planlægge tilpasningen til dem. Eksempler på sådanne begivenheder er: afsløringen af et incestforhold, fyring fra jobbet,ulykker med dødsfald, en spontan abort eller et uønsket svangerskab. Der udløses også en uventet overgang, når en forventet begivenhed indtræder på en uventet måde, som når en dreng i puberteten erklærer sig som bøsse, eller når et barn fødes med et handicap. Måske findes der ingen i familien med erfaring inden for sådanne områder og derfor ingen, der kan give gode råd. Der vil sandsynligvis heller ikke eksistere ritualer, der kan føre folk igennem en sådan oplevelse. Herved øges den risiko for isolation, som allerede er til stede, idet venner og slægtninge holder sig tilbage fra de familiemedlemmer, der udsættes for sådanne forandringer. På mange måder vil sådanne uventede begivenheder teste fleksibiliteten i familiensystemets reaktion på forandring i højere grad end de forventede overgangsstadier.

Et andet eksempel er skilsmisse. Her kastes familiens forhold ud i kaos og forvirring. Den systemiske terapeut vil her se på, hvorledes relationerne reorganiseres og på de dermed forbundne vanskeligheder for de individuelle medlemmer af familien. Nogle alliancer brydes, koalitioner dannes og atter andre forhold præges af større distance. Hvis der er børn må forældrene på samme tid forhandle deres ægteskab til ende og fastholde deres status som forældrepar. I bogens tredje del beskrives, hvorledes man i et skilsmisserådgivningscenter i Birmingham har skabt et moderne ritual, skilsmisseceremonien, for at gøre denne proces lettere.

FORANDRINGENS OMFANG

Dette refererer ikke til omfanget af den udløsende begivenhed, men til den grad, en familie må ændre på epistemologiske systemer og adfærdsformer for at tilpasse sig begivenheden.

Forandring af første grad

Herved forstås en forandring, der kan indlemmes i det eksisterende mønster eller den eksisterende definition af relationerne. Et par, som beslutter sig at øge det antal afener, de mødes, fra tre til fire, mens de stadig definerer forholdet som platonisk, laver en forandring af første grad.

Forandring af anden grad

Bareson (1979) refererer til denne type forandring som »en forandring, der medfører en forandring«. Udtrykket beskriver en forandring i definitionen af relationerne, som medfører betydelige forandringer i systemet. Den slags forandring kræver en fundamental reorganisation af relationerne, ikke blot en tilpasning baseret på herskende epistemologiske systemer og adfærdsmæssig sædvane. En 22-årig kvinde, som bor hjemme, begynder at tilbringe mindre tid sammen med forældrene og mere tid sammen med sin ven. Dette opfattes af familiemedlemmerne som et led i den fortløbende proces, der gør hende uafhængig af dem. De opfatter det derfor ikke som noget usædvanligt, og de homøostatisk »alarmklokker« ringer derfor ikke. Der er tale om en forandring, der ikke medfører nogen forandring. Anderledes ville det se ud, hvis den unge kvinde en aften kom hjem og sagde, »jeg har brudt med min ven, fordi jeg tror, jeg er lesbisk. Jeg flytter nu sammen med en kvinde. Prøv ikke på at forhindre mig i det, jeg er fast besluttet på at gøre det.« Det ville være noget usædvanligt i familien. Der er her tale om en forandring, som medfører en ændring inden for det adfærdsmæssige og det epistemologiske niveau og således er en forandring, som afgørende ændrer relationsmønstret og hidtil gældende opfattelser af disse relationer.

Vanskeligheder kan vokse til problemer, når løsninger af første grad anvendes på problemer af anden grad. Et eksempel herpå ville være, at forældrene sagde til deres datter, »vær nu ikke latterlig, gå op på dit værelse og bliv der, indtil du kommer og siger undskyld.« En sådan løsning kunne måske anvendes på et tidligere stadium,

hvor der var tale om et komplementært forhold mellem forældre og barn, ikke på det nuværende symmetriske forhold.

Følgerne af en forandring af anden grad vil ofte være af stor betydning for en familie, da de kan være ensbetydende med en ødelæggelse af sædvaner, epistemologiske systemer og emotionelle bånd. Det sker ofte, når en person træder ind i eller forlader familiesystemet. Der opstår da et behov for at finde et nyt mønster eller regelsæt, der svarer til det nye system. Fra et terapeutisk synspunkt vil vanskeligheder af første grad som regel være tilgængelige for en direkte, vejledende og pædagogisk intervention. Problemer af anden grad vil i reglen kræve mere udfordrende og strategiske former for intervention. Forskellige terapeutiske modeller beskrives i kapitel 4.

Den næste øvelse kræver en tavle eller et stort ark papir.

Øvelse 2.2

FAMILIEN ZANUSSI

dato 13/11/84

Familie-medlemmer:

Mor (35 år) sekretær

Far (42 år) entreprenør

Sharon (14 år) elev på Acom Green School

Andrew (10 år) elev på Red Lane Juniors

} separeret november 1983

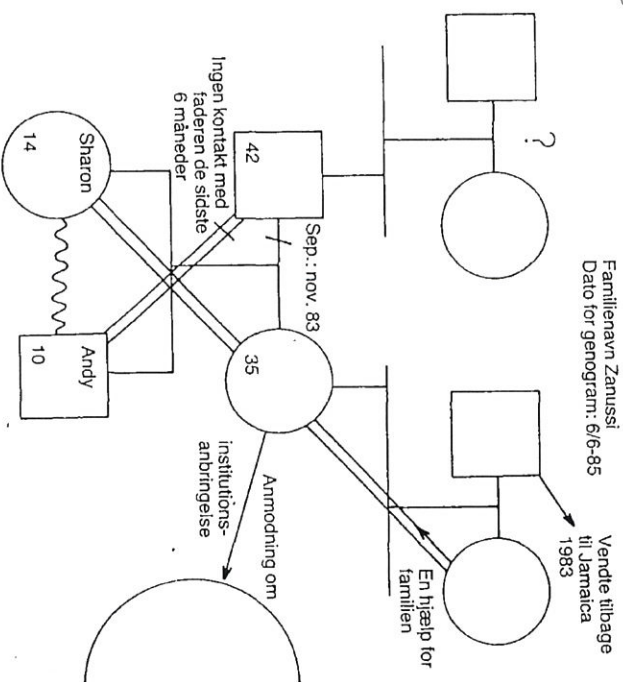
Denne familie henvises med henblik på muligheden for familieterapi. Fru Zanussi henvender sig her i sidste uge for at bede os tage sit yngste barn Andy i forvaring, da hun ikke længere er i stand til at klare ham. Ifølge moderens udsagn begyndte problemerne for ca. 1 år siden, efter at faderen havde forladt hjemmet. Der er tilsyneladende kun beskeden kontakt med faderen og intet håb om genforening. Andy siges at have stået sin far meget nær, og han har savnet ham meget. Problemet består i, at han ikke kommer hjem til tiden, at han strejfer rundt i gaderne, at han ikke vil gå i seng, når hun beder ham om det, og at han slås med sin søster, som moderen i øvrigt anser for problemfri. Familien er af vestindisk afstamning og har boet her i landet i 30 år. Fru Zanussi får vendte tilbage til Jamaica for 2 år siden. Hendes mor bor i nærheden og har uden held prøvet at hjælpe. Familien har indvilliget i at søge hjælp, før der træffes afgørelse om at anbringe barnet i institution.

1. Tegn et genogram på baggrund af de anførte oplysninger.
2. Identificer mulige udløsende begivenheder til de beskrevne forandringer.
3. Tænk over, hvorledes forholdene kunne tilpasses til disse overgange.
4. Opsstil en hypotese om, hvorledes symptomet kunne have en homeostatisk virkning.

Forslag

1. Hvis man på baggrund af de foreliggende oplysninger tegner et genogram kunne det se ud som figur 8.

Figur 8

De foreliggende oplysninger kan fortolkes på forskellige måder. Her er nogle forslag.

2. Udløsende overgange:
  - a) Forældrenes separation for 1 år siden.
  - b) Bedstefaderens aftenrejse til Jamaica for 2 år siden.
  - c) Det ældste barns pubertet.
  - d) Moderen begynder at arbejde efter separationen.

3. Mulig ny organisation af relationerne (alle forslag på dette stadium må senere verificeres i vurderingsfasen):
  - a) Hvis Andy var tæt knyttet til sin far, kunne det tænkes at han, efter at faderen er rejst, har forsøgt at knytte sig nærmere til sin mor eller omvendt. Dette kan atter medføre en ødelæggelse af forholdet mellem mor og datter.
  - b) Mormoderen har måske følt sig ensom, efter at hendes mand er vendt tilbage til Jamaica, og har prøvet at indtage den fraværende faders plads for på den måde at komme børnene nærmere. Andy kan således blive trianguleret mellem moderens og mormoderens forskellige normer.
  - c) Efterhånden som Sharon bliver større, kan hun forfremmes i hierarkiet til at overtage forældrerollen, når moderen er på arbejde. Det kunne atter medføre konflikt mellem de to søskende.
  - d) Moderen er emotionelt udmattet efter separationen og fysisk udmattet af udearbejdet. Dette kunne have betydet større distance til begge børnene. Omvendt kunne udearbejdet have betydet en stimulation for hende, så hun fik overskud til nye venner og interesser og derfor lagde distance til børnene på en anden måde.
  - e) Det synes at være et interessant mønster i begge generationer at løsningen på problemer i relationerne for mændenes vedkommende består i at rejse bort: bedstefaderen, faderen og nu Andy.

Disse forslag er ikke indbyrdes isolerede, og hvis de er rigtige, vil de sandsynligvis være indbyrdes forbundne. Det er kun for oversigtens skyld, at de bliver opdelt på denne måde. Ved nærmere eftertanke er ingen af disse forslag måske nyttige, så de må revideres eller kasseres efter at man har gennemgået de foreliggende oplysninger endnu en gang. På dette stadium er hensigten med forslagene at orientere terapeuten om svingningerne i familiesystemet.

54

4. Symptomets homøostatisk funktion:
  - a) Hvis faderen hører, at hans yndlingssøn har problemer, vil han måske vende tilbage. Hvis Andy ikke kan klare sig hjemme, kunne han måske rejse hen til sin far og bo hos ham.
  - b) Disse problemer kunne styre distancen mellem bedstemoderen og familien. Familien kunne indvi eller udelukke hende.
  - c) Det kunne resultere i en degradering af Sharon eller en udstødelse af Andy.
  - d) Problemerne kunne tjene som børnenes antidepressionshjælp til moderen. Hver gang hun bliver ked af det, vil søskendesymmetrien hjælpe hende i gang.

Disse forslag er medtaget for at hjælpe læseren til at forbinde symptomerne og systemet. De viser, hvorledes problemer hos et individ kan opfattes som et forsøg på at løse et problem i familiesystemet. Måske har du haft andre forslag i tankerne, som kunne være lige så nyttige på dette stadium.

Resumé

Dette kapitel har beskrevet, hvorledes kompleks familiefamilieinformation kan anskueliggøres i form af et genogram. Det har forklaret begrebet evolution af familierelationerne gennem tid, og hvorledes denne evolution rummer flere overgangsfaser. Disse overgange nødvendiggør fundamentale forandringer af relationerne, som kan give anledning til symptomatisk adfærd og dysfunktionelle mønstre. Symptomerne kan opfattes som et forsøg på at fastholde den foreliggende homøostatisk balance i familierelationerne. Næste kapitel beskriver, hvorledes man ordner den information, som fremkommer under interviews. Det indfører begrebet punktuation til analyse af dysfunktionelle forhold i den aktuelle families interaktion.

Øvelse 2.3

Læserne vil måske nu finde det nyttigt at tegne deres eget genogram. Hvis det finder sted i en gruppe, kan medlemmerne evt. udveksle de nødvendige oplysninger til at tegne hinandens genogram. Det ville

55

være en udmærket lejlighed til at øve sig i at anvende genogrammet som en interviewteknik. Der kan fremkomme ting af interesse ved at se nærmere på: 1) familiestamtræet i tre forskellige udviklingsfaser eller tidsepoker; 2) forandringer i vigtige relationer; 3) forhandling af overgange.

3. Punktuation

»Det er teorien, der bestemmer, hvad vi ser«
(Albert Einstein)

Genogrammet tjener til at ordne information systematisk ved at kortlægge relationer, spore mønstre mellem generationerne og identificere de overgange, hvorunder de opstår. Det kan som vist i øvelse 2.2 hjælpe terapeuterne til at ordne deres tanker før og under møderne. Brugt i forbindelse med et møde kan det også være nyttigt ved at bringe information om familierelationer frem i lyset på en måde, som er anvendelig for terapeuten og interessant for familien. Både voksne og børn har spontant givet udtryk for, at det at lave et genogram har sat mange tanker og følelser i gang om både tidligere, nuværende og fremtidige relationer.

Dette kapitel fokuserer på begrebet punktuation, som det anvendes til at anskueliggøre og ordne familiens kommunikationsmønstre under et interview. Det er punktuationens mål at identificere den eller de interaktionscirkler, som problemet er en del af, og på denne måde sætte terapeuten i stand til at intervenere over for mønstret snarere end over for individet. Denne metode forøger det antal måder, hvorpå en episode kan analyseres, og giver dermed flere valgmuligheder, når det gælder terapi.

Kommunikationsniveauer

Watzlawick, Jackson og Beavin (1967) skelner mellem to kommunikationsniveauer.

1. Digital kommunikation. Herved forstås ganske enkelt *indholdet* af det talte eller skrevne ord som f.eks. udsagnet, »jeg besøgte min mor i dag«, eller en skreven besked »skriv venligst til mig så snart som muligt«.